

מצר הורמוז כזירת מפתח במלחמה – ההיבט המשפטי

תמי קנר ופנינה שרביט ברוך | גיליון 2120 | 25 במרס, 2026

המשבר המתפתח במצר הורמוז מציב את המצר כאחת מזירות החיכוך המרכזיות בעימות הנוכחי וכמוקד למשבר בעל השלכות גלובליות. שיבוש מתמשך של התנועה במצר, גם ללא חסימה מלאה, אינו רק מהלך טקטי, אלא פגיעה רחבה יותר בסדר הבינלאומי. חשיבותו האסטרטגית ומעמדו הייחודי מרחיבים את זירת החיכוך סביב המצר מעבר לצדדים הישירים לעימות הנוכחי. המשמעות היא כי המאבק על מעבר חופשי במצר אינו מתמצה בהיבט הצבאי, אלא מתנהל גם במישור המדיני והמשפטי, המשפיע על היקף הלגיטימציה הבינלאומית לפעולות הצדדים, ובפרט היכולת לגייס או לרסן מעורבות של שחקנים נוספים.

נקודת חיכוך מרכזית בעלת פוטנציאל להסלמה בינלאומית

מצר הורמוז, המחבר בין המפרץ הפרסי לאוקיינוס ההודי, הוא אחד הנכסים האסטרטגיים החשובים עבור הסחר והכלכלה העולמיים. בשגרה עוברת בו כחמישית מתעבורת הנפט הימית העולמית, לצד היקפים משמעותיים של גז טבעי, דשנים וסחורות נוספות. תלות זו הופכת את המצר לנקודת לחץ אסטרטגית ולפיכך לפגיע ביותר, כזה שגם שיבוש חלקי בו יוצר השפעות מיידיות על מחירי האנרגיה, ביטוח ימי ושרשראות אספקה.

איראן ניצלה תלות זו ואת שליטתה הגיאוגרפית בצוואר הבקבוק האנרגטי החשוב בעולם כדי לנסות להמיר שחיקה בזירה הצבאית בהישג אסטרטגי בזירה הבינלאומית. לשם כך פעלה לשיבוש רחב של חופש השיט במצר וכן בתנועה אל המצר וממנו, מבלי להכריז על סגירה מלאה. במסגרת זו היא תוקפת כלי שיט מסחריים, לרבות כאלה הנושאים דגלים ניטרליים, ומפעילה אמצעים א-סימטריים כגון כטב"מים, כלי שיט בלתי מאוישים ומיקוש ימי.

בפועל, בשלב זה של המלחמה איראן היא זו שבידיה השליטה האפקטיבית במערב במצר. היא [הצהירה](#) כי מצר הורמוז פתוח לשיט, למעט לספינות הקשורות ל"אויביה של איראן" ומפעילה מדיניות סלקטיבית המאפשרת מעבר מוגבל ומפוקח לכלי שיט ממדינות הנתפסות כידידותיות או ניטרליות, בכפוף לתיאום עם הרשויות האיראניות ולתשלום נכבד לאיראן, בעוד תנועה אחרת מורתעת, מעוכבת או נפגעת.

התוצאה של מעשיה של איראן היא שיבוש חסר תקדים בתנועה הימית במצר, שהתבטא בצניחה של עשרות אחוזים בהיקף השיט. לכך נלוו השלכות כלכליות משמעותיות, ובראשן זינוק חד במחירי האנרגיה ופגיעה בשרשראות אספקה גלובליות. למרות ניסיונות לבלום את הפגיעה באמצעות שחרור מאגרי חירום ופיתוח נתיבי עקיפה, מדובר בפתרונות חלקיים בלבד שאינם יכולים להחליף את התעבורה במצר.

המענה לאיום של איראן על השיט במצר מצידן של ארצות הברית וישראל מתמקד בשחיקה שיטתית של יכולותיה הימיות של איראן ובמאמצים להבטחת חופש השיט. בתוך כך נרשמה פגיעה משמעותית בצי האיראני, לצד מאמצים להקמת

מנגנוני ליווי והגנה לספנות המסחריות. עם זאת, חרף הפגיעה ביכולות הקונבנציונליות של איראן, נמשכת יכולתה לשבש את המרחב הימי.

המרכזיות של המצר מומחשת באולטימטום שהציב נשיא ארצות הברית, דונלד טראמפ, ולפיו אם איראן לא תפתח את מצר הורמוז באופן מלא וללא תנאים, תפגע ארצות הברית בתחנות הכוח שלה. בתגובה לכך, טהראן [איימה](#) כי מימוש האולטימטום יביא לסגירת המצר באופן מוחלט ולהרחבת התקיפות גם ליעדים נוספים.

במבט קדימה, שני הצדדים מציגים עמדות מנוגדות אשר לעתיד המצר: איראן מאותתת על כוונה לעצב "משטר חדש" של שליטה והגבלות, בעוד ארצות הברית וישראל מציבות יעד של שלילת יכולתה של איראן להשתמש במצר הורמוז ככלי אסטרטגי בעתיד.

המסגרת המשפטית

המשטר המשפטי החל על מצר הורמוז מעוגן בדיני הים של המשפט הבינלאומי ולצידם חלות הוראות דיני העימות המזוין (דיני המלחמה), ובפרט הכללים החלים על לחימה בים.

מעמדו הבינלאומי של המצר וזכות המעבר. מצר הורמוז הוא נתיב שיט בינלאומי, בהיותו משמש לניווט בין המפרץ הפרסי למפרץ עומאן והים הערבי באוקיינוס ההודי, קרי מחבר בין אזורים שהם מעבר לשליטה של מדינה אחת, ולכן הוא נהנה ממעמד מיוחד בדין הבינלאומי המעגן את חופש השיט. לפי דיני הים, במצר בינלאומי חלה זכות מעבר בטרנזיט (transit passage), המבטיחה מעבר חופשי, רציף וללא הפרעה של כלי שיט וכלי טיס, אזרחיים וצבאיים כאחד. זכות זו מעוגנת באמנת האו"ם בדבר דיני הים ונחשבת גם כמשקפת משפט בינלאומי מנהגי המחייב את כלל מדינות העולם. העמדה המקובלת היא כי זכות המעבר במצר בינלאומי אינה ניתנת להשעיה, גם לא בעת סכסוך מזוין. עם זאת, דיני הלחימה בים מאפשרים פגיעה בתנועה ימית מסוימת, במיוחד של צדדים לוחמים או של כלי שיט המשמשים למטרות צבאיות, כפי שידון בהמשך.

המשמעות היא כי לפי דיני הים למדינות החוף, ובכללן איראן, אין סמכות למנוע, להגביל או לשבש מעבר תקין של כלי שיט גם בזמן לחימה. האיסור אינו מוגבל לחסימה פורמלית של המצר, אלא חל גם על פגיעה תפקודית בזכות המעבר, אשר נבחנת לפי האפקט המצטבר של פעולות המדינה. יצירת סביבה מסוכנת במידה שמרתיעה מעבר במצר, באמצעות תקיפות, איומים או מיקוש, היא הפרה של הדין הבינלאומי, גם ללא הכרזה רשמית על סגירה.

איראן מנסה להתנער מהמחויבות לאפשר זכות מעבר בטרנזיט במצר על בסיס העובדה שהיא איננה צד לאמנת האו"ם בדבר דיני הים וכן בשל התנגדותה העקבית להכרה במשטר זה כדין מנהגי מחייב. לשיטתה חל במצר משטר של "מעבר בתום לב" (Innocent Passage), המקנה לה כמדדינת חוף סמכות רחבה יותר לפקח על התנועה, להתנות את המעבר ואף להגביל אותו מטעמי ביטחון. עם זאת, מדובר בטענה חלשה מכיוון שאין ספק שמדובר בכלל מנהגי המקובל ככזה על הרוב המכריע של מדינות העולם.

תקיפת כלי שיט. ככלל, מותר לתקוף כלי שיט צבאיים של האויב, אך אסור לתקוף כלי שיט אזרחיים שלו, זאת על פי דיני המלחמה המחייבים הבחנה בין מטרות צבאיות לאזרחיות. ואולם, כלי שיט אזרחי של האויב עשוי לאבד את הגנתו ולהפוך למטרה לגיטימית, אם הוא משתתף בלחימה או תורם תרומה ישירה, ממשית ואפקטיבית למאמץ המלחמתי, באופן המקנה לו מעמד של מטרה צבאית לגיטימית. רף זה אינו מתקיים, ככלל, ביחס לפעילות מסחרית רגילה, כגון הובלת אנרגיה. באשר לאובייקטים המשמשים למימון ותמיכה במלחמה (war sustaining objects), ארצות הברית מחזיקה בעמדה מרחיבה – שיש עליה חולקים – לפיה ניתן לראות בהם חלק ממערך הלחימה. לכן, לגישתה, מכליות המובילות נפט איראני המממן את המשטר עשויות להיחשב כמטרה מותרת.

הגבלות על תנועת כלי שיט בעת מלחמה. קיימת הבחנה בין כלי שיט של הצדדים לעימות המזוין לבין כלי שיט של מדינות ניטרליות. דיני הלחימה בים מתירים למדינה שהיא צד לעימות למנוע מעבר של ספינות סוחר של האויב וכן לעצור ולהשתלט עליהן, גם מחוץ למים הטריטוריאליים של המדינה. מנגד, אסור להגביל מעבר של כלי שיט השייכים למדינות ניטרליות, למעט לצורך אימות זהותם ובדיקת המטען שלהם, זאת כדי לוודא שאינם מעבירים מטען שיכול לשמש את האויב לצרכים צבאיים (המכונה "קונטרבנדה"). אם מתגלה מטען כזה מותר לתפוס את הספינה, ובמקרים חריגים אף לתקוף אותה, למשל במקרה של התנגדות או ניסיון המלטות. בהקשר זה, יעד המטען הוא שיקול מרכזי - עליו להיות מיועד לשטח הנתון לשליטת האויב ולתרום באופן ממשי למאמץ המלחמתי שלו.

שימוש במיקוש ימי. אף שהשימוש במיקוש ימי אינו אסור כשלעצמו, דיני הלחימה בים מטילים עליו מגבלות חמורות, הכוללות איסור על פגיעה בלתי מובחנת, חובה לנקוט אמצעי זהירות להגנת ספנות אזרחית, ואיסור על חסימת נתיבי שיט בינלאומיים בהיעדר חלופה מעשית. במצר הורמוז מתקיימים תנאים המקשים באופן מהותי על עמידה בדרישות אלו, ומגבילים את הלגיטימיות של מיקוש עד לכדי איסור כמעט מוחלט. מדובר בנתיב שיט בינלאומי חיוני וחסר חלופה פונקציונלית, שבו התנועה צפופה והיכולת להבחין בין כלי שיט אזרחיים, ניטרליים וצבאיים מוגבלת מלכתחילה. בנוסף, במרחב כה צר ואינטנסיבי, מיקוש צפוי להביא לשיבוש רחב של התנועה ולהתקרב בפועל לחסימה של נתיב בינלאומי. בנסיבות אלו, אין למעשה אפשרות להפעיל מיקוש באופן העומד בדרישות הדין.

המסגור האיראני: אכיפה ביטחונית

איראן מנסה למסגר את פעולותיה במרחב הימי כאכיפה לגיטימית ולא כהפרה של הדין הבינלאומי. היא טוענת כי במסגרת הסכסוך המזוין מול ארצות הברית וישראל, היא רשאית לפעול נגד כלי שיט של יריביה או כאלה התורמים למאמץ הצבאי שלהם. בהתאם לכך היא נמנעת מהכרזה על סגירה מלאה של המצר, צעד שקשה להצדקה משפטית, ומציגה עיכובים, בדיקות ותקיפות של כלי שיט כאמצעים ביטחוניים-מבצעיים הנגזרים מזכותה להגנה עצמית. במקביל, היא מציגה את המצר כסגור רק בפני "אויבי איראן", ומביעה נכונות לשיתוף פעולה עם גורמים בינלאומיים לשיפור הבטיחות הימית, אך מתנה זאת בכיבוד ריבונותה ובהפסקת הפעולות נגדה.

ואולם, גם בניסוח החזק ביותר שלהן, טענות אלו נתקלות בקשיים משמעותיים אל מול המסגרת המשפטית הקיימת. קשה לחלוק על כך שהפעולות המיוחסות לאיראן, בראשן תקיפת כלי שיט ניטרליים, יצירת איום שיטתי על חופש השיט ושימוש במיקוש בלתי מבחין, מעוררות קושי משפטי מהותי ואינן מתיישבות עם הדין הבינלאומי.

תגובות בזירה הבינלאומית

חובתה של איראן לכבד את חופש השיט במצר הורמוז קיבלה ביטוי מוסדי [בהחלטה](#) 2817 של מועצת הביטחון מ-11 במרס 2026. ההחלטה מגנה את מתקפותיה של איראן על מדינות האזור וקובעת כי הן מהוות הפרה של המשפט הבינלאומי ואיום על השלום והביטחון הבינלאומיים. במקביל, ההחלטה מאשררת כי מימוש זכויות וחירויות הניווט על ידי כלי שיט מסחריים ואזרחיים, בהתאם למשפט הבינלאומי, חייב להיות מכובד במיוחד סביב נתיבי שיט קריטיים, ומציינת את זכותן של מדינות להגן על כלי השיט שלהן מפני התקפות ופרובוקציות, הפוגעות בזכויות ובחופש השיט שלהן. בנוסף, היא מגנה כל פעולה או איום מצד איראן שמטרתם לסגור, לחסום או להפריע לשיט בינלאומי דרך מצר הורמוז, או לאיים על הביטחון הימי בבאב אל-מנדב; מדגישה כי כל ניסיון לשבש מעבר חוקי או לפגוע בחופש הניווט בנתיבי מים בינלאומיים אלו מהווה איום חמור על השלום והביטחון הבינלאומיים; וקוראת לאיראן להימנע באופן מיידי מכל פעולה או איום כאמור.

בכך, ההחלטה אינה רק מאשררת את הנורמות הקיימות, אלא גם ממסגרת את הפגיעה בחופש השיט כהתנהלות בעלת השלכות ישירות על הסדר והביטחון הבינלאומיים, ומחזקת את המסקנה כי פעולותיה של איראן חורגות באופן ברור מן הדין הבינלאומי.

בהמשך להחלטה זו כשלושים מדינות, ובהן צרפת, גרמניה, בריטניה, איטליה, הולנד, קנדה, אוסטרליה, איחוד האמירויות, פנמה ויפן, [פרסמו](#) ב-19 במרס הצהרת גינוי נגד פעולות איראן במצר הורמוז. בהצהרה הדגישו המדינות כי הפגיעה בחופש השיט עולה כדי איום על השלום והביטחון הבינלאומיים והביעו את נכונותן לתרום למאמצים הולמים להבטחת חופש התנועה במצר הורמוז.

אחד הצעדים המועלים כמענה להתמודדות עם האיום האיראני היא ליווי ספינות סוחר באמצעות כלי שיט צבאיים לאורך נתיבי השיט במפרץ הפרסי ובמיצר הורמוז. מבלי להידרש להיתכנות המבצעית, יש לציין כי כל עוד נמשכת המלחמה, מבחינה משפטית קיים יתרון לליווי על ידי כלי שיט של מדינות ניטרליות. לפי דיני הלחימה בים, שיירה המלווה על ידי כלי שיט של צד לעימות עשויה להיחשב כמשולבת במאמץ המלחמתי, ועל כן להיחשב לתקיפה, גם אם הספינות אותן מלווים הן ספינות מסחריות של מדינות ניטרליות. כך גם כאשר משתתפים בליווי כלי שיט של צד לעימות לצד כלי שיט של מדינות ניטרליות. לעומת זאת, כאשר הליווי מבוצע כולו על ידי כלי שיט של מדינות ניטרליות, השיירה שומרת על מעמדה הניטרלי ונהנית מהגנה רחבה יותר: אין לתקוף אותה, והיא זכאית למעבר ללא הפרעה, כל עוד אינה מפרה את דיני הניטרליות.

בהקשר זה, אם מדינות שאינן צד למלחמה יסייעו להבטחת מעבר בטוח במיצר, לרבות באמצעות ליווי ימי של כלי שיט צבאיים, תקיפה איראנית של שיירה כזו עשויה להיחשב כהתקפה חמושה נגד המדינות המלוות וכהפרה ברורה של דיני המלחמה. במצב זה, למדינות תעמוד הזכות להגיב, לרבות באמצעות שימוש בכוח.

סיכום

המשבר במצר הורמוז מבהיר כי הפגיעה בחופש השיט הפכה לכלי אסטרטגי יעיל. איראן מצליחה, באמצעות שיבוש מתמשך וללא חסימה מלאה, להשפיע בפועל על אחד מצירי הסחר המרכזיים בעולם ולהפעיל לחץ רב על המערכת הבינלאומית. בהתנהלותה איראן מתעלמת מהכללים הברורים החלים על נתיבי שיט בינלאומיים, אף כי היא מנסה להציג הצדקות משפטיות למעשיה.

הפגיעה של איראן בחופש השיט במצר הורמוז, והתקיפה של כלי שיט מסחריים של מדינות ניטרליות מייצרות טיעון משפטי חזק נגד איראן. חרף זאת, התגובה הבינלאומית נותרת מוגבלת וזהירה. עם זאת, הפרת הדין מצד איראן מאפשרת לרתום גם מדינות שאינן מעוניינות להיות חלק מהמערכה הצבאית לשמש כחלק מהמענה להבטחת השיט במצר במהלך המלחמה ולאחר סיומה.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט.